

Зміцер ДАВІДОЎСКИ

АКАДЭМІК БІБЛІЯТЭЧНАЙ СПРАВЫ – НІНА ВАТАЦЫ

Ніна Барысаўна Ватацы – мая першая настаўніца ў аддзеле беларускай літаратуры і бібліяграфіі Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. З невялікімі перапынкамі Ніна Барысаўна ўсё жыццё працавала ў беларускім аддзеле. Гэта быў прафесіянал, які не ведаў роўных за ўсю гісторыю бібліятэкі. Гэта была простая, добразычлівая жанчына з цяжкім лёсам.

Нарадзілася Ніна Барысаўна Ватацы 14 мая 1908 г. у Вендэне Ліфляндскай губерні (цяпер Цэсіс, Латвія). Дзяўчынка была вельмі слабая, і тагачасныя лекары лічылі яе нежыццяздольнай. Ад нараджэння ў яе была атрафія ікраножнай мышцы. Маці рабіла ёй кампрэсы з цялячай парной пячонкай. У выніку адбыўся цуд – дзяўчынка стала на ногі! І да канца жыцця не ведала праблем з нагамі.

У 1922 г. скончыла школу-сямігодку, праз чатыры гады пераехала ў Мінск. Вучылася на літаратурна-лінгвістычным аддзяленні педагогічнага факультэта Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта (1927–1930). Працавала ў Дзяржаўнай бібліятэцы БССР імя У. І. Леніна (цяпер Нацыянальная бібліятэка Беларусі), абласной бібліятэцы імя М. А. Дабралюбава ў Архангельску (Расія). Была мастачкай у мастацкай арцелі “Спартак” у Кіраве (Расія), загадвала бібліятэкай, кіравала літаратурным гуртком у педвучылішчы, працавала навуковым супрацоўнікам у Мастацкім музеі ва Ульянаўску.

Трагічныя трыццатыя гады адбіліся на лёсе Ніны Ватацы. У 1933 г. яна выйшла замуж за аспіранта Аляксандра Іванавіча Саўчанку. Але іх сямейнае шчасце доўжылася ўсяго месяц. Аляксандра праз данос сябра рэпрэсавалі, і ў 1941 г. “вораг народа” быў накіраваны ў штрафбат. Загінуў у 1942 г. Юрыдычна Ніна Ватацы была замужам 9 гадоў, а на яе – адзін месяц. Больш замуж яна не выходзіла – незагойная рана засталася на ўсё жыццё. Але яна не зламалася, не страціла чалавечых якасцяў, дабрыві і павагі да людзей, дапамагала нават тым, хто садзейнічаў арышту яе мужа.

Пасля вайны Ніна Ватацы вярнулася ў Мінск і пачала працаваць у Дзяржаўнай бібліятэцы БССР на пасадзе галоўнага бібліяграфа аддзела беларускай літаратуры і бібліяграфіі, адначасова выкладала бібліяграфію на бібліятэчным факультэце Мінскага педагогічнага інстытута імя М. Горкага.

У канцы 1950-х гг. адкрыла для сябе мала распрацаваную на той час тэму – жыццё і творчасць

Максіма Багдановіча. Ніна Ватацы захапілася: пісала лісты да родных і знаёмых Максіма Адамавіча ў Ялту, Уладзімір, Сочы з мэтай знайсці рукапісы славутага песняра, фотаздымкі, архіўныя дакументы. Грунтоўныя росшукі прынеслі плён. У суаўтарстве з А. Лойкам быў зроблены цудоўны альбом “Максім Багдановіч. Жыццё і творчасць” (Мінск, 1968). Пазней выйшлі кнігі “Шлях паэта” (1975), “Песня Максіма” (1981), “Шляхі” (1986). Ніна Барысаўна сабрала столькі каштоўных матэрыялаў, што на аснове яе фондаў у Мінску быў адкрыты Літаратурны музей Максіма Багдановіча, які працуе і сёння.

Не засталася абыякавай даследчыца і да іншых выбітных асоб Беларусі. Выдала серыю бібліяграфічных паказальнікаў (з дапрацаванымі пераваданямі) “Якуб Колас”, “Янка Купала”, “Кузьма Чорны”, “Пятро Глебкі”, “Міхась Лынькоў”, “Максім Багдановіч”, “Кандрат Крапіва”, “Мастацкая літаратура Савецкай Беларусі”, “Беларускае літаратуразнаўства і крытыка”, “Беларуская савецкая драматургія”; матэрыялы ў дапамогу лектару “Леў Талстой і Беларусь”, “А. С. Пушкін і Беларусь” (абодва ў суаўтарстве з Н. Лапідус).

Пасля выхаду Ніны Барысаўны на пенсію ў 1990 г. у яе калег з’явілася традыцыя наведваць яе ў дзень нараджэння. Прыходзілі ўсім аддзелаў разам з супрацоўнікамі Літаратурнага музея Максіма Багдановіча. Усе лічылі за шчасце

пагутарыць з дасведчанай, эрудыяванай, высокаінтэлігентнай даследчыцай – акадэмікам бібліятэчнай справы. Цудоўная жанчына зрабіла з нас сапраўдных прафесіяналаў. Працуючы побач з Нінай Ватацы, мы дзівіліся, як яна можна трымаць у памяці поўныя біяграфіі ці не ўсіх пісьменнікаў Беларусі. Колькі сябе памятаю, заўжды за яе сталом сядзеў які-небудзь літаратар, які прыйшоў па даведку для пенсіі. Яна на памяць называла яго першы твор, дзе і калі быў надрукаваны. Пасля гэтага абавязкова правярала па літаратуры сваю памяць. І не было выпадку, каб памылілася. Як ні зойдзеш у службовы пакой, абавязкова пачуеш пяць-шэсць пытанняў да старэйшага бібліёграфа – Ніны Ватацы. І адказ – падрабязныя, дасканалыя тлумачэнні.

І яшчэ нас здзіўляла яе працаздольнасць. Здавалася неверагодным, як яна магла адначасова адказваць на пытанне, тлумачыць нешта супрацоўніцы і займацца сваёй справай. Гэтаму яна вучыла і нас: бібліятэкар павінен адначасова трымаць у полі зроку некалькі чалавек, думаць над іх пытаннямі і пры гэтым разважаць над уласнымі планами і тэмамі. Але самае галоўнае – даводзіць пачатую справу да канца, ніколі не кідаць яе на паўдарозе. Як бы цяжка ні было, якія б сумненні ні ахоплівалі, калі ты працягваеш ісці наперад, то абавязкова адкрыецца другое дыханне і намаганні прынясуць плён.

Ніна Барысаўна вучыла нас правільнай метадыцы бібліяграфічнага пошуку. Па-першае, калі выконваеш чытацкі запыт, неабходна шукаць не толькі па аўтару, але і па назве, таму што чытач мог памыліцца ў прозвішчы, ініцыялах, у нека-

торых словах. Па-другое, неабходна праверыць спіс рекамендаванай выкладчыкам літаратуры. У яго маглі трапіць памылкі. Здзіўляла таксама, як гэтая незвычайная жанчына лёгка падзяляла нас па ступені падрыхтаванасці, з кожным займаючыся адпаведна ягонаму ўзроўню.

Яна не баялася казаць у твар чалавеку праўду, якой горкай тая ні была б. Жанчыну не спынялі высокія пасады, званні. Далёка не кожны ўспрымаў такія словы. Адзін шчыра дзякаваў, а другі на ўсё жыццё забываў дарогу да яе. Так, Ніна Барысаўна дакарала некаторых таленавітых творцаў за прыхільнасць да гарэлкі. Нехта прыслухоўваўся, нехта не...

Калі Ніна Ватацы працавала над другой часткай паказальніка “Беларуская драматургія”, яна ўжо амаль нічога не бачыла. Мы напераменку падбіралі ёй павелічальнае шкло адпаведнага памеру. Але і гэта не вельмі дапамагала. Нягледзячы ні на што, яна не толькі склала другую частку паказальніка, але і разам з Я. Садоўскім выдала кнігу ўспамінаў пра П. Труса. Калі атрымала аўтарскія экзэмпляры, бачыць іх ужо не магла – канчаткова страціла зрок. Саромелася свайго недахопу. Падпісвала кніжкі навобмацак, але без памылак. Пра гэта сведчыць і артыкул “Шляхамі Максіма Багдановіча. Даследчыцкі плён Ніны Ватацы” М. Труса (Роднае слова, 2011, № 7).

Ніны Барысаўны не стала 3 жніўня 1997 г.

Фонд Ніны Ватацы падзелены на тры часткі: першая захоўваецца ў Літаратурным музеі Максіма Багдановіча, другая – у Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі і трэцяя – у Беларускаму дзяржаўным архіве-музеі літаратуры і мастацтва.